

УДК 342.5

І.І. Припхан

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В УКРАЇНІ

Конституція України, як основний Закон держави, юридично закріпила політико-правові та моральні ідеї, принципи, які відображають панівні в суспільстві ідеали, що покладені в основу всього конституційно-правового регулювання. До них відносяться: свобода, права людини, справедливість, моральність, гуманізм, демократія, верховенство права, правове обмеження влади, плюралізм та ряд інших основоположних ідей. Базові цінності, закріплені в Конституції, відіграють важливу роль в конституційному регулюванні, оскільки є необхідною умовою послідовності, стабільності та непорушності конституційного ладу. На нашу думку, найбільш значущими є ті морально-правові ідеали, які на сьогодні є безумовними для суспільної свідомості та які знайшли своє формалізоване закріплення в тексті Конституції України у вигляді основоположних конституційних ідей і принципів.

Однією з базових конституційних цінностей в Україні є суспільна мораль, що розуміється як система етичних норм та правил поведінки, які склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей. Суспільна мораль не є продуктом цілеспрямованої діяльності, а виникає в процесі життєдіяльності людських спільнот, однак це зовсім не означає, що держава жодним чином не впливає на стан суспільної

моралі. Такий вплив здійснюється різними способами, зокрема через законодавство, політику, засоби масової інформації тощо.

Сьогодні навряд чи хтось буде заперечувати той факт, що суспільству і особливо молоді потрібний ефективний державний і громадський захист від культу насильства і жорстокості, продукції еротичного та порнографічного характеру, яка розповсюджується ЗМІ. Як слушно зазначає А.А. Гусейнов, неможливо знайти розумні підстави, в силу яких ЗМІ стають предметом приватної власності та ринкового регулювання, адже інформація в цілому – це загальне благо. ЗМІ, як і парламент, як і Конституція, повинні бути власністю народу, суспільства. Тим часом складається таке враження, що наше телебачення все більше говорить від імені суспільства, підмінює його. Дуже часто наші тележурналісти беруть на себе не властиву їм і, по суті справи, глибоко фальшиву роль вчителів суспільства [1, с.187].

Діяльність органів державної влади повинна, серед іншого, бути направлена й на захист суспільної моралі в Україні та викорінення легальних зловживань правом у визначеній сфері. До цієї діяльності державні органи влади та громадські інституції мали б залучити не тільки відповідні контролюючі органи, але й громадські та релігійні об'єднання.

Сьогодні політика законодавчих і виконавчих органів влади в певній мірі спрямована на мобілізацію суспільства в питаннях збереження національної самобутності, розвиток культури, охорону здоров'я та захист суспільної моралі. Незважаючи на те, що церква відокремлена від держави, до цієї діяльності слід залучити й церковні громади та релігійні об'єднання, особливо в питаннях, що стосуються виховання молоді. «Виховання маємо сприймати як безупинний духовний процес, який дасть можливість молодому поколінню не тільки користуватися культурними надбаннями, але й на їхній основі творити нові» [2, с.144]. На жаль серед молодого покоління громадян України ми зазнаємо найбільших втрат. За даними Державної служби України з контролю за наркотиками станом на 1 січня 2013 р. в Україні офіційно зареєстровано більше 76 тисяч наркозалежних осіб [3], проте реально ця цифра сягає 1,5-2 мільйони. Такі дані є просто кричущими і вимагають рішучих дій. Ще у 1995 р. вступив в силу Закон України «Про наркотичні засоби,

психотропні речовини і прекурсори». Даний Закон визначає правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, встановлює порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. З тексту Закону випливає, що він регулює використання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в основному у медичній практиці, а також у навчальних та наукових цілях, експертній і оперативно-розшуковій діяльності [4]. Таким чином, поза законодавчим полем залишилися зловживання одурманюючими речовинами (токсикоманія) та інші форми наркологічної патології. Варто зазначити, що Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» оминув увагою питання профілактики наркоманії та токсикоманії, лікування та соціальної реабілітації хворих на наркоманію, що вимагають додаткового законодавчого регулювання.

Ще у 2008 р. у Верховну Раду України було подано проект Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії», але у лютому 2011 р. його не включено в порядок денний розгляду, і, як наслідок – відхилено та знято з розгляду. Даний законопроект визначав основні принципи та напрями державної політики у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, порядок проведення наркологічних оглядів і надання наркологічної допомоги, а також застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які засуджені за вчинення злочину і потребують лікування від алкоголізму, наркоманії чи токсикоманії.

За результатами експертизи, проведеної Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України, було зроблено висновок, що у змісті і структурі законопроекту є чимало недоліків і водночас, відносини, на врегулювання яких спрямований цей законопроект, уже регулюються низкою підзаконних актів (Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 14, якою затверджена Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки

(розділ 16 визначає заходи з профілактики алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії та токсикоманії, розділ 19 – заходи щодо формуванню серед населення здорового способу життя) та Постановою «Програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003-2010 роки» від 4 червня 2003 р. № 877). Крім того, відповідними центральними органами виконавчої влади прийняті акти, якими визначені конкретні заходи з виконання передбачених зазначеними вище постановами приписів, що викликає сумнів щодо доцільності прийняття цього законопроекту [5]. Водночас, на сьогоднішній день, нормативні акти, на які посилалося Головне науково-експертне управління Верховної Ради України вже втратили чинність, а нових, на зміну їм, не прийнято, а тому й сформувалася прогалина в правовому регулюванні.

Зауважимо, що у Конституції України немає конкретних норм, направлених саме на захист морального здоров'я та благополуччя неповнолітніх. Деякою мірою ця прогалина заповнена Законом України «Про охорону дитинства», яким «забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини» (ч.4 ст. 20) [6].

Схожі норми містяться у Законах України «Про телебачення та радіомовлення» й «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Зокрема, забороняється використовувати телерадіоорганізації з метою пропаганди війни, насильства та жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, розповсюдження порнографії, пропаганди наркотичних засобів і психотропних речовин, трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися [7; 8].

Більшість вищевказаних законів не повною мірою, на наш погляд, направлені на захист інтересів саме категорії неповнолітніх громадян і не забезпечують належну протидію фактам масового поширення в ЗМІ низькоякісної продукції. Значна кількість продукції, що розповсюджується ЗМІ є професійно непридатною, низькоякісною і не

адаптованою до соціально-психологічних та вікових особливостей неповнолітніх. Подібна продукція нерідко містить інформацію, потенційно небезпечну для фізичного, морального і духовного розвитку молодого покоління. Сьогодні в Україні відсутні концептуально-методичні, правові, організаційні та інші засади вирішення проблеми попередження шкідливого, соціально неприйняттого інформаційного впливу на неповнолітніх. Діючі правові заборони в цій сфері (наприклад, Закони України «Про телебачення та радіомовлення» й «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про рекламу») стосуються населення в цілому, не враховуючи в належній мірі особливості сприйняття такого роду інформації найбільш вразливою категорією громадян – неповнолітніми.

Перспективною в цьому напрямку є співпраця Міжвідомчої робочої групи з розробки та впровадження національної системи позначок для захисту дітей від інформації, що може шкодити їхньому здоров'ю і розвитку та Уповноваженого Президента України з прав дитини Юрія Павленка, які розробляють законопроект щодо захисту дітей від потенційно шкідливої інформації. Даний законопроект повинен був бути внесеним до Верховної Ради України до кінця 2012 року, але, на жаль, на сьогоднішній день цього так і не відбулося [9].

За даними опитування, проведеного Інститутом Горшеніна у 2013 р., 60,2% українців вважають рівень суспільної моралі низьким, 29,4% охарактеризували його як середній, і лише 2,1% українців вважають сьогоднішній рівень моралі в українському суспільстві високим [10]. Зважаючи на це, виховання громадян в дусі поваги до культурного і конфесійного різноманіття, терпимості до іншого роду поглядів, переконань, звичок, поваги до досягнень різних культур, нетерпимості до явищ, що суперечать нормам моралі, знаходиться в центрі уваги Українського парламенту. Перспективне значення в плані оздоровлення морального клімату в Україні має Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р., що визначає комплекс заходів, спрямованих на запобігання впливу на особистість та суспільство різних зразків і форм сучасної масової культури, пропаганди расової і національної ворожнечі, фашизму, неофашизму, ксенофобії,

антисемітизму, нетерпимості, образи нації чи особи за національною ознакою, культу насильства, жорстокості і всього того, що не відповідає національним традиціям і моральним цінностям українського народу та здатне завдати шкоди моральному здоров'ю населення.

Закон України «Про захист суспільної моралі» визначає особливості державного регулювання і контролю, здійснюваного органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері захисту суспільної моралі, а також правову основу діяльності установ та організацій усіх форм власності, фізичних та юридичних осіб з розповсюдження, публічної демонстрації кіно-та аудіовізуальних творів, продажу продукції еротичного та сексуального характеру, проведення видовищних заходів, реклами та реалізації алкогольної продукції, тютюнових виробів та наркотичних речовин, здатної завдати шкоди моральному здоров'ю населення, а також відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі [11].

Однак, як показують соціологічні опитування, отримані методом інтерв'ювання, більшість громадян України не знають про існування відповідного Закону. З дня його вступу в силу і донині діяльність Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі, що є постійно діючим державним експертним і контролюючим органом у сфері захисту суспільної моралі, також є малоефективною. Водночас, повноваження вищевказаного органу значною мірою перетинаються з повноваженнями Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, що є конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення. У відповідності з п.8 ст.13 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» вона здійснює «нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі» [12].

Аналіз законодавства у сфері захисту суспільної моралі дає підстави говорити про необхідність:

1) активізувати та зробити менш декларативною діяльність Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі, та

громадських рад, що створюються при ній, включити до їх складу авторитетних політиків, діячів культури, мистецтва і науки, представників духовенства, медичних працівників, психологів та наділити вищевказані органи правом накладення санкцій, наприклад, позбавляти ЗМІ ліцензій, а їхнє керівництво – займаних посад у разі, якщо відповідна продукція буде визнана відверто аморальною;

2) в умовах наростаючого падіння моральності і посилення тенденції поширення алкоголізму та наркоманії в усіх регіонах країни необхідно: а) ініціювати прийняття законодавчої норми, що забороняє рекламу алкоголю повністю, а не встановлювати спеціально відведений на таку рекламу час (з 23.00 год. ефірного часу); б) активізувати діяльність асоціацій та фондів у боротьбі з наркоманією, розгорнути більш широку і ефективну антинаркотичну пропаганду через ЗМІ;

3) з метою запобігання суб'єктивному оцінюванню інформаційної продукції на предмет виявлення порушень законодавства у сфері захисту суспільної моралі, потрібно розробити та нормативно закріпити критерії віднесення продукції до такої, що завдає шкоди суспільній моралі (Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції до такої, що завдає шкоди суспільній моралі). Доцільно виділити окремі ознаки, які дозволяють віднести конкретну продукцію до такої, що пропагує війну, національну чи релігійну ворожнечу, фашизм та неофашизм, принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою, посилює неповагу до національних і релігійних святих, принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей, заохочує каліцтво, самогубство, позитивно оцінює насильство, пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички, або є продукцією сексуального та порнографічного характеру тощо;

4) вдосконалити систему державного та громадського контролю у сфері захисту суспільної моралі, що є організаційно-правовими механізмами захисту суспільної моралі, які впливають на органи державної влади та місцевого самоврядування та скеровують їх дії на виконання відповідних функцій. Доцільно законодавчо закріпити правові

засади здійснення державного та громадського контролю у сфері захисту суспільної моралі, перш за все, визначити коло питань, які підлягають контролю й систему державних органів та громадських інститутів, що здійснюють контроль, в нормувати питання відповідальності посадових осіб контролюючих органів і відповідальності посадових осіб органів, щодо яких здійснюється контроль, за невиконання рішень (актів) контролюючих органів.

Закон «Про захист суспільної моралі» не повною мірою, на наш погляд, відповідає інтересам захисту прав саме неповнолітньої категорії громадян, не забезпечує належну протидію фактам масового, публічного розбещення дітей через поширення в ЗМІ низькоякісної інформаційної продукції. У зв'язку з цим норми Закону потребують удосконалення. На наш погляд, ухвалення таких необхідних змін дозволить подолати правові проблеми в даній сфері і таким чином привести національне законодавство у відповідність з міжнародно-правовими принципами і нормами, спрямованими на охорону прав і законних інтересів неповнолітніх.

Підсумовуючи, зазначимо, що основна помилка багатьох теоретиків, які намагаються розібратися в питанні співвідношення права і моралі, полягає в тому, що вони розуміють мораль в абсолютному її значенні, як певний еталон, до якого повинні прагнути у своїй поведінці люди і з яким порівнюються всі їхні вчинки.

Необхідно пам'ятати, що у сфері реалізації права добро і зло існують не абстрактно, а конкретно щодо кожного індивіда. Адже мораль являє собою не тільки форму суспільної свідомості, а й форму індивідуальної поведінки особистості. Загальне на цьому рівні приймає конкретні, індивідуальні форми і має далеко неоднозначні прояви. Суть в тому, що кожна людина має в цій сфері власні погляди та переконання, оцінки і судження.

Тим не менше, при всій відносності моральних цінностей і плюралізмі моральних оцінок державно-організоване суспільство завжди опиралося на особливий офіційно визнаний й закріплений в нормах права мінімум соціально стійкої моралі. В перехідний період держава не має можливості захищати й впроваджувати в життя всі різновиди існуючої в

суспільстві субморалі, але вона зобов'язана виразити в праві й юридично захистити основний стрижень морального життя, представлений у вигляді соціально вивіреного й необхідного мінімуму моральних вимог (суспільної моралі), і таким чином домогтися, щоб мораль і право працювали в унісон, у єдиному ключі соціального регулювання суспільних відносин.

Література

1. Гусейнов А.А. Философия, мораль, политика / А.А. Гусейнов. – М: Академкнига, 2002. – 304 с.
2. Кафарський В. І. Право. Політика. Культура / В. І. Кафарський. – Івано-Франківськ, 2009. – 444 с.
3. В Україні близько 80 тисяч наркоманів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1241072-v-ukrayini-blizko-80-tis-narkomaniv>.
4. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 7 березня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.
5. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про основні засади державної політики у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії» (реєстр. № 2194) від 30.05.2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31936
6. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
7. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
9. Законопроект про захист дітей від шкідливої інформації має бути поданий у ВР до кінця року – Павленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/zakonoprojekt_pro_zahist_ditey_vid_shkidlivoii_informatsiit_mae_buti_podaniy_u_vr_do_kintsya_roku_pavlenko_1752569">Укрінформ
10. Опитування: Більш як половина українців вважає, що рівень суспільної моралі в країні низький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1152770-opituvannya-bilsh-yak-polovina-ukrayinciv-vvazhae-shcho-given-suspilnoyi-moralii-v-krayini-nizkij>
11. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 року // Відомості Верховної ради України.—2004.—№14.—Ст. 192.
12. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48.— Ст. 296.

Анотація

Припхан І.І. Конституційно-правове регулювання захисту суспільної моралі в Україні. – Стаття.

У статті автор аналізує конституційно-правове регулювання захисту суспільної моралі в Україні. Суспільна мораль розглядається як одна з базових цінностей, закріплених в Конституції, а тому виступає необхідною умовою послідовності, стабільності та непорушності конституційного ладу.

Ключові слова: суспільна мораль, конституційні цінності, конституційно-правове регулювання, правовий захист.

Аннотация

Припхан И.И. Конституционно-правовое регулирование защиты общественной морали в Украине. - Статья.

В статье автор анализирует конституционно-правовое регулирование защиты общественной морали в Украине. Общественная мораль рассматривается как одна из базовых ценностей, закрепленных в Конституции, а потому выступает необходимым условием последовательности, стабильности и незыблемости конституционного строя.

Ключевые слова: общественная мораль, конституционные ценности, конституционно-правовое регулирование, правовая защита.

Summary

Prypghan I.I. Constitutional and legal regulation of defense of public morality in Ukraine. – Article.

The author has analyzed the constitutional and legal regulation of public morality in Ukraine in the given article. Public morality is regarded as one of the basic values, those are determined in the Constitution, therefore it is a necessary condition for consistency, stability and inviolability of the constitutional regime.

Key words: public morality, constitutional values, constitutional and legal regulation, legal protection.

